

”ושכנתי בתוך בני ישראל והייתי להם לאלוקים” (שמות כט, מה)

[פרשת תצוה שנת תשס”ח – נכתב ע”י הרב משה צוריאלי.
הבהרה: בהסכמת הרב, השיחה נערכה ע”י תלמידו, אך טרם הגיחה]

צריכים להבין בפסוק זה.

- א. הרי הקב”ה מלוא כל הארץ כבודו! כלום מפני שהעמידו עמודים ויריעות, וקבעו במשכן כלים שונים כמו ארון ומזבח הזהב וכו’ – בזה כבר הקב”ה הנשגב מכל גשמיות, יצמצם כביכול מציאותו וכבר שוכן בקרבנו? [נביא כאן 4 תשובות].
- ב. ומה שייך סוף הפסוק לתחילתו? הרי גם בלי זה ה’ הוא לנו לאלוקים!

מענה ראשון (חז”ל)

כבר חז”ל עיינו בשאלה זו [שאלה א’] – וענו ע”י משל. במדרש (שמות רבה, פרשה מט) הביאו על הפסוק ”מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה, ונהרות לא ישטפוה” (שיר השירים ה, ז) –

’מים רבים’, הם אומות העולם, שנאמר ’הוי המון עמים רבים כהמות ימים יהמיון, ושאון לאומים כשאון מים כבירים’ (ישעיה יז, ב). אפילו יתקבצו כל אומות העולם לבטל את האהבה אשר בין ישראל לאביהם שבשמים, לא יוכלו. הדא הוא דכתיב ’מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה, ונהרות לא ישטפוה’. כמו שאתה אומר ’אהבתי אתכם אמר ה’, ואמרתם במה אהבתנו? הלא אח עשו ליעקב, נאום ה’, ואוהב את יעקב’ (מלאכי א, ב). [פירש הגר”י הוטנר, ”פחד יצחק”, פורים, עמ’ מג, כי אפילו יעקב ועשו יהיו דומים זה לזה, בין לטובה ובין לרעה, הקב”ה תמיד בוחר ביעקב].

’ונהרות לא ישטפוה’, אלו [ארבע] המלכיות וכו’.

’אם יתן איש’ [הערת המעתיק: הכוונה לשאר אומות העולם] את כל הון ביתו באהבה, בוז יבוזו לו’. אבל פְּנִי יעשו מקדש של יריעות, וירדתי ושכנתי בתוכם, הדא הוא דכתיב ’ולא יכול משה לבוא אל אהל מועד וכו’ וכבוד ה’ מלא את המשכן”’. (שמות מ, לה).

מענה שני (הרמב”ם)

כיצד אפשר להבין כי כבוד ה’ מלא את המשכן? הרי זה צמצום בשבילו? ענה על כך רמב”ם (מורה נבוכים, ח”א פרק יט) שתי תשובות, אחד ברמו ואחד במפורש.

1. ”מלוא כל הארץ כבודו, כל הארץ מעידה על שלמותו וכבודו של הקב”ה”. כלומר ההשגחה הגדולה שה’ שומר עלינו כל עוד שהשכינה במקדש, זהו כבוד ה’.
2. ועוד עונה ששכינה היא יצירה רוחנית הנקראת ”אור נברא” (ח”א פרק כח). זהו תוכן דבריו. אמנם רמב”ן (בראשית מו, א) חולק על הרמב”ם במה שהגדיר את השכינה כ”אור נברא”. [נמהר”י אברבנאל בפירושו למו”נ יישב קושיותיו של הרמב”ן]. אבל מפליא הדבר שהמקובל ”בן איש חי” העתיק דברי הרמב”ם כפשוטם, כלומר הסכים אתו (שו”ת רב פעלים, ח”א סוד ישרים סוף סי’ א).

זאת אומרת, יש כאן גילוי שכינה בבית המקדש, וכל האומות הכירו כי ה’ נמצא ושוכן בין בני ישראל. הא כיצד? כי היו נסים תדירים במשכן, כמפורט בפרקי אבות (פרק חמישי) – לא הפילה אשה מריח בשר קדשים, לא נראה זבוב בבית המטבחים, עמוד העשן עלה ישר ולא נטה לצדדים מפני הרוח וכו’. ובנוסף, היו מדליקים נרות המנורה ומניחים לכל נר ונר חצי לוג שמן. והנה שאר ששת הנרות כבו בסוף הלילה, אבל נר המערבי לא כבה לעולם. ענו חז”ל: ”עדות היא לכל באי עולם שהשכינה שורה בישראל”’. (שבת כב ע”ב). ועוד כי לחם הפנים שהה על השולחן שבוע שלם, ובסילוקו היה חם וטרי ביום הלקחו. (יומא כא ע”ב – ושם מוזכרים עוד ניסים שהיו)

מענה שלישי (הרמח"ל)

אמנם נכון שהקב"ה בכבודו בעצמו הוא נעלה ונשגב מכל צמצום במקום. אבל יש שתי בחינות בכל דבר ודבר. [א] העצם כמו שהוא, [ב] הצד המתגלה מולנו. כבר כתב הפילוסוף עמנואל קנט כי גם כשאנו רואים עצם מסויים כמו שולחן, מבחינים אנו רק את צורתו החיצונית, צבעו וגדלו. אבל לא נוכל להכיר בחושים שלנו את מבנהו הפנימי, את תאי החומר תוך העץ, את המערכת הפנימית שבו. כמו כן אנו רואים מראה השמש ברקיע כגוף מוצק, כמו תפוז ענק. אבל באופן מדעי איננו כך כלל אלא כל כולו גאזים בוערים. כך כשאנו רואים בן אדם אחר, רואים אנו רק את פרצופו ובגדיו. אבל איננו רואים את נשמתו ואת מחשבותיו הפנימיות. ובאמת גם אותו אדם אחר, הוא עצמו איננו מכיר מה הן מחשבותיו התת הכרתיות. הוא רק מכיר את הצד המתגלה שהוא חלק מועט ביותר ממהותו.

ובצורה כזו כתב רמח"ל גם על ידיעתנו את ה'. כי לעולם ועד לא נכיר כלל מה הוא עצם האלהות באמת. כל דיבורינו הם רק על הצד המתגלה מולנו. זו לשונו: "הנה מה שאנו מדברים במאציל ית"ש, הנה כבר פשוט הוא שאין אנו מדברים רק בבחינת **פעולותינו**, ולא בבחינת מהותו ועצמותו כלל" (י"אדיר במרום, עמ' רט, "דעת תבונות", עמ' שמ, שגא).
כך במשכן לא שכן הקב"ה בעצמו, אלא ניכר הוא מצד פעולותיו.

מענה רביעי (הגר"א)

כתב הגר"א: "האין סוף ב"ה אסור לחשוב בו כלל וכלל... וכל מה שאנו מדברים בו ובספירות, הכל [הוא] מרצונו והשגחתו הידועה מצד פעולותיו. וזה הכלל לכל דרכי הקבלה" (ליקוטים שבסוף פירושו לספרא דצניעותא, עמ' 75 "סוד הצמצום"). כלומר מדובר רק מצד גילוי רצונו, אבל לעולם אין אנו דנים בו בעצם. לפי המלבי"ם זהו פירוש הפסוק "וראית את אחורי, ופני לא יראו" (שמות לג, כג). (ומקורו ב"מורה נבוכים" ח"א פרק נד עמ' פד, וכן שם בדף צה: "לא ישיג מה הוא כי אם הוא").

ע"י חילוק הגיוני ואמתי זה, כבר אין שום בעיה מטאפיזית במה שהמקובלים דנים על עשר הספירות, ואין בזה פגם באמונה באחדות הבורא (כמו שטעה לחשוב שו"ת ריב"ש, סי' קנז). כי לפי רמח"ל והגר"א דיברו המקובלים רק על הצד המתגלה לפי מושגינו, ולא כיוונו על אמתיות העצם ית"ש. וכן הוא לענייננו בדברנו על "שכינה", מדובר על הצד הניכר ומתגלה מול עיני אנוש, על פעולותיו בשמירת ישראל, ולא על עצם האלהות עצמה.
ובזה מובן לנו יותר הביטוי המקראי "ושכנתי בתוך בני ישראל" למרות הידוע כי "מלוא כל הארץ כבודו".

נחזור לענייננו בענין **השאלה השניה**, מה פירוש "והייתי לכם לאלוקים"?
אלא כתוב בתורה: "וידעו כי אני ה' אלוהיהם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים, לשכני בתוכם, אני ה' אלוהיהם" (שמות כט, מו).

מפרש ה"חזקוני" מה שמובא ברש"י בקיצור, וקרוב לזה כתבו ר' אבע"ז ורמב"ן: "כי לא הוצאתי אותם מארץ מצרים (רק) [אלא] בעבור שיעשו משכן ושכנתי בתוכם". כיצד זה מתקיים? כי כאשר פונים כולנו בתפילה לכיוון המקום המקודש, ומחנכים את עצמנו שהקב"ה בחר בנו והוא קרוב לשמוע צרכינו ולטפל בענייננו, בזאת מביעים אנו אהבה לאדון כל המעשים. ובה הוא משגיח עלינו, שומר עלינו ומציל אותנו מכל אויבינו המרובים מסביב, בזה מתגלה כמה הוא אוהב אותנו.

זה מה שכתב **רלב"ג** על פסוקינו שאומר הקב"ה: "ושכנתי בתוך בני ישראל, רוצה לומר שתדבק בהם השגחתי במה שיקנו שלימות בסיבת המשכן והעבודה הנעשית בו, [הערת המעתיק: פירוט ואופן חינוך זה נמצא במהר"ל, "גבורות השם", תחילת פרק סט]. ואהיה להם למנהיג, להצילם מהרעות הנכונות לבוא עליהם

וכו'. ואז יתבאר להם בראותם השגחתי הדבקה בהם 'כי אני ה' אלוהיהם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים' על צד ההשגחה הפרטית".

"והייתי לכם לאלוקים" נתפרש באופן זה גם ע"י רשב"ם (על בראשית כח, עא) וכן ע"י הנצי"ב (העמק דבר", בראשית יז, ז).

מעניין לדעת כי שבעה דברים נבראו עוד בטרם בריאת שמים וארץ. אחד מהם הוא בית המקדש (פסחים נד.). ודאי שאין דבר זה כפשוטו, כי טרם היה "מקום" כלל לפני בריאת שמים וארץ? אבל מדובר כאן על הרעיון והמושג. צריכים אנו למקום-חשוב שלקראתו נרפז כל מאויינו, כל תקותינו. כבני אדם בעלי חושים גופניים ורגשיים, צריכים אנו למקום מסויים כדי לייחס אליו את קדושת הבורא. [כן כתב "עקידת יצחק", תחילת שער פד]. כדי לתת יחס וערך מה בין חיינו האנושיים ומוגבלים, מול חיי הנצח, צריכים אנו לקדש מקום מסויים שיהיה "עליון". לשם זה נתן לנו ה' את המקדש, ועוד הקדים לכך את מקום המשכן, מתוך אהבתו הגדולה לעמנו (כמבואר במאמרנו בשבוע שעבר). וכך כתב הרב הירש על פסוקנו: "בשעה שה' משרה את שכינתו במקדש, הריהו מודיע ברבים כי הוא נמצא בקרב האומה, שהוא יהיה להם לאלוהים; רבון לגורלה, ואדון למעשיה" [פירוש המעתיק: "רבון" לענין השגחה להציל אותה מסכנותיה, ו"אדון" לצוות עליה כיצד תתנהג].

וכן אנו באופן טבעי גומלים לו חזרה באהבה מוחלטת, בכל נפשנו ולבבנו. [וכדברי המדרש הנ"ל, אין שייכות לכך אצל שאר אומות העולם].

כמה יפה הגדיר התופעה הזו **מורנו ורבנו הרב אברהם קוק**: "עצם החיים הישראליים הם כלולים רק בנקודת אהבת השי"ת, ואהבת שמו ית' דוקא בשם ה' אלוקי ישראל!" ("אגרות", ח"א עמי מג). יש בינינו הרבה מאד אנשים הנקראים "ישראליים". אבל מי מהם הקרובים ביותר לנקודת האמת, ללב הענין של ישראליותם? אלו שכל ענינם הוא קירבתם להקב"ה מתוך אהבה ורצון להדבק בדרכיו. וכך לשונו הפיוטית של הרב קוק, כשמתאר מהותה של כנסת ישראל: "הכל מיוסד על כלות נפשה לאלוהים, על הרגשתה את המתק ואת הנועם העליון בכל עומק נשמתה וכו' בהתלהבות נפש אמיתית וכו'. מתגלה בתורה ומצוות, מתגלה במוסר ומדות, מתגלה בהתעלות נפשית, בשירה פנימית, בקדושת החיים, בצמאון אין חקר. 'כלתה נפשי לא-ל חי. מתגלה במסירת נפש תדירית, בנשיאת עול גלות מאהבה, רק שלא לזנח את סדר החיים" ("אורות", עמי קלח).

וחלק מזה בימינו הוא מה שמבקשים אנו בכל מאדנו ויכלתנו שתהיה בידינו מקום המקדש בהר המוריה בירושלים, ושם נוכל לשרת לפניו בעבודות קדושות כמצווה עלינו בספר ויקרא. זהו עומק הכמיהה של כל בן תורה באמת; להחזיר עטרת שכינה למקומה, ושתהיה מקום המקדש בבעלותנו. מובן מאליו שצריכים לדרוש [מהשלטונות] קודם כל את הרחקתם של בני נכר וערלי לב ממקום שמקודש לנו לנצח. אבל עוד דרישה יש לנו, שנתכוון ליום שנוכל להקים מקדשנו מחדש. ויתקיים בגלוי לעיני כל רואה "ושכנתי בתוך בני ישראל, והייתי להם לאלוהים" (שמות כט, מה).

בימי דוד המלך פרצה מגיפה בישראל ומתו רבים. מה חטא חטאו? עונה המדרש (ילקוט שמעוני, סוף שמואל ב') – "שלא תבעו בנין בית המקדש". כנראה רמב"ן לא ראה מדרש זה, ואומר כך מסברת עצמו "ואין השבטים מתעוררים לאמור נדרוש את ה' ונבנה הבית לשמו" (על במדבר טז, כא).

מובא במדרש כי כל שיחותיהם של הבריות [אומות העולם] היא "עשתה האדמה פריי? כל תפילתם של הבריות היא לשם פרנסתם. "רבוני, שהאדמה תתן פריה! רבוני, תצליח האדמה!" **אבל** [לעומת זאת] כל תפילתם של ישראל אינה כי אם על בית המקדש. "רבוני, מתי יבנה בית המקדש?" (בראשית רבה, תחילת פרשה יג).

צריכים אנו לחזור למדריגת אבותינו, חז"ל הקדושים.